घरायसी निर्णय प्रक्रियामा मगर महिलाहरूको भूमिका : बागलुङ्ग जिल्ला राजकुत गा.वि.स.मा गरिएको एक अध्ययन

समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधी प्राप्तीको लागि
आंशिक आवश्यकता परिपूर्ति गर्न प्रस्तुत गरिएको
शोधपत्रको प्रस्ताव

प्रस्तुतकर्ता
कल्पना घर्ती मगर
रोल नं. : ३४५

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय,
कीर्तिपुर, काठमाडौं
२०७२

त्रिभुवन विश्व विद्यालय
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

सिफारिस पत्र

समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तह पूरा गर्नको लागि छात्रा कल्पना घर्ती मगरले **घरायसी निर्णय प्रक्रियामा मगर महिलाहरूको भूमिका : बागलुङ्ग जिल्ला राजकुत गा.वि.स.मा गरिएको एक अध्ययन** विषयमा शोधपत्र मेरो निर्देशन र सुपरिवेक्षणमा सम्पन्न पार्नुभएको व्यहोरा जनाउँदै यस शोधपत्र अन्तिम स्वीकृतिका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७२।१०।१३

....

डा. टीकाराम गौतम

(शोध निर्देशक)

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि. कीर्तिपुर

त्रिभुवन विश्व विद्यालय
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृति पत्र

समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तह पूरा गर्नको लागि छात्रा कल्पना घर्ती मगरले **घरायसी निर्णय प्रक्रियामा मगर महिलाहरूको भूमिका : बागलुङ्ग जिल्ला राजकुत गा.वि.स.मा गरिएको एक अध्ययन** विषयमा शोधपत्र मेरो निर्देशन र सु-परिवेक्षणमा सम्पन्न पार्नुभएको यो शोधपत्रलाई स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

१. प्रा. डा. तुलसीराम पाण्डे ....
विभागीय प्रमुख

२. प्रेम बहादुर चलाउने ....
बाह्य निरीक्षक

३. डा. टीकाराम गौतम ....
आन्तरिक निरीक्षक

मिति : २०७२। ।

कृतज्ञता ज्ञापन

यस शोधपत्र स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता परिपूर्ति गर्ने उद्देश्यले तयार पारिएको हो । यस अध्ययनको प्रमुख उद्देश्य शोधकर्ताले आफ्नो परीक्षा उत्तीर्ण गर्नु रहे पनि यसले घरायसी निर्णय प्रक्रियामा मगर महिलाहरूको भूमिकाको बारेमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थी एवं यस सम्बन्धी जिज्ञासा राख्ने जो कसैको लागि पनि सहयोग पुग्ने आशा गरेकी छु ।

अध्ययनका लागि प्रोत्साहन गर्ने शोध निर्देशक आदरणीय गुरू श्री टीकाराम गौतम ज्यूको प्रेरणा, निरीक्षण, सल्लाह, सुझाव र सहयोग नभएको भए यो शोधकार्य सम्पन्न हुने थिएन । त्यसैले उहाँको सहयोगको लागि म सदाकालको लागि ऋणी बनेकी छु । यस अध्ययनको प्रभावकारीता सम्बन्धमा अध्ययन गर्न प्रेरित गर्नुहुने समाजशास्त्र केन्द्रीय विभागका विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरू प्रा. डा. तुलसीराम पाण्डे ज्यू तथा अन्य आदरणीय गुरूजनहरूप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

यस शोधकार्यलाई पूर्णरूप दिइन्जेलसम्म मलाई सधैं प्रोत्साहन र हौसला प्रदान गर्नुहुने आदरणीय बुवा श्री जीत बहादुर घर्ती मगर र दाजु श्री ढालेन्द्र घर्ती मगर ज्यूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । त्यसैगरी यस अध्ययनसँग सम्बन्धित प्रश्नावलीमा आफ्नो अमूल्य समय दिई प्रतिक्रिया दिनुहुने सम्पूर्ण उत्तरदाता एवं मुख्य सूचनादाता तथा मलाई यस कार्यमा आवश्यक सामाग्री उपलब्ध गराउने केन्द्रीय पुस्तकालय कीर्तिपुर, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, तथ्याङ्क शाखा कार्यालय बागलुङ्गलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै आ-आफ्नो क्षेत्रबाट सहयोग पुऱ्याउनुहुने शुभचिन्तक तथा साथीभाइहरूलाई पनि धन्यवाद नदिइरहन सक्दिन ।

अन्तमा यस प्रतिवेदनलाई शुद्ध र आकर्षक रूपमा कम्प्युटर टाइप तथा सेटिङ गरी सहयोग गर्नुहुने स्वर्णिम साइबर परिवार गोंगबुलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

....

कल्पना घर्ती मगर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

विषय सूची

सिफारिस पत्र

स्वीकृति पत्र

कृतज्ञता ज्ञापन

विषय सूची

तालिका सूची

अध्याय एक : परिचय

१.१ अध्ययन पृष्ठभूमि १

१.२ समस्याको कथन प्रस्तुतिकरण ३

१.३ अध्ययनको उद्देश्य ४

१.४ अनुसन्धानको महत्त्व ४

१.५ अध्ययनको सीमा ५

१.६ अध्ययनको ढाँचा ५

अध्याय दुई : पूर्व साहित्यको अध्ययन

सम्बन्धित साहित्यको अध्ययन ६

अध्याय तीन : अनुसन्धान पद्धति

३.१ अध्ययन क्षेत्रको औचित्य ११

३.२ अनुसन्धानको रूपरेखा ११

३.३ तथ्याङ्कको प्रकृति र श्रोत ११

३.४ समग्रता र नमूना छनौट विधि १२

३.५ तथ्याङ्क सङ्कलन विधि १२

३.६ तथ्याङ्क प्रस्तुतिकरण एवं विश्लेषण १३

अध्याय चार : अध्ययन क्षेत्रको सामान्य जानकारी

४.१ भौगोलिक अवस्था १४

४.२ हावापानी १५

४.३ ऐतिहासिक धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरू १५

४.४ जिल्लाको प्रसिद्ध वस्तुहरू प्राप्त हुने स्थानहरू १५

४.५ जनसंख्या १६

४.६ शैक्षिक अवस्था १६

४.७ स्वास्थ्य सेवा १७

४.८ सञ्चार तथा यातायात, खानेपानी, विजुली १७

४.९ धर्म र सँस्कृति १८

अध्याय पाँच : तथ्याङ्क सङ्कलन विश्लेषण

५.१ उत्तरदाताको सामान्य जानकारी १९

५.१.१ उत्तरदाताको उमेर १९

५.१.२ उत्तरदाताको शैक्षिक गतिविधि २०

५.१.३ वैवाहिक स्थिति २१

५.१.४ समग्र जनसंख्याको उमेर अनुसार लैंगिक विश्लेषण २२

५.१.५ समग्र जनसंख्याको लिङ्ग अनुसार शैक्षिक विश्लेषण २३

५.२ आर्थिक क्रियाकलाप २४

५.२.१ उत्तरदाताको पेशागत आधारमा विश्लेषण २४

५.२.२ समग्र जनसंख्याको लिङ्ग अनुसार पेशागत विश्लेषण २५

५.२.३ उत्तरदाताको आय विश्लेषण २६

५.२.४ उत्तरदाताको अदाइजो वा पेवा सम्बन्धी विश्लेषण २७

५.२.५ घरायसी आम्दानी राख्ने जिम्मेवारी २८

५.२.६ घरायसी खर्चको निर्णयकर्ता सम्बन्धी विश्लेषण २९

५.२.७ ऋण सापट लिनेदिने कुराको निर्णयकर्ता सम्बन्धी विश्लेषण ३०

५.२.८ दैनिक आवश्यक घरायसी सरसामानहरू किन्ने कुराको निर्णयकर्ता सम्बन्धी विश्लेषण ३१
५.२.९ विशेष खालका घरायसी किनमेल गर्ने निर्णयकर्ता सम्बन्धी विश्लेषण ३२
५.२.१० छरछिमेक तथा आफन्तमा हुने विहेवारी जस्ता उत्सवमा हुने सामान्य खर्च गर्ने कुरामा निर्णयकर्ता सम्बन्धी विश्लेषण ३३
५.२.११ खेतीपाती तथा पशुपालन गर्ने क्रममा लाग्ने खर्च सम्बन्धमा निर्णयकर्ता सम्बन्धी विश्लेषण ३४
५.२.१२ कृषि उपजको बिक्री वितारणमा निर्णयकर्ता सम्बन्धी विश्लेषण ३५
५.३ घरायसी क्रियाकलाप ३६
५.३.१ घरायसी कामकाज सम्बन्धी विश्लेषण ३६
५.३.२ घरायसी कामकाजमा सहयोग सम्बन्धी विश्लेषण ३८
५.३.३ परिवारको सदस्यहरू बिरामी पर्दा औषधी उपचार गर्ने निर्णयकर्ता सम्बन्धी विश्लेषण ३९
५.३.४ छोराछोरीको शिक्षाको बारेमा निर्णयकर्ता सम्बन्धी विश्लेषण ४०
५.३.५ छरछिमेकी तथा इष्टमित्रहरूसँगको सम्बन्ध स्थापित गर्ने सम्बन्धी प्रमुख भूमिकाको विश्लेषण ४१
५.३.६ पाहुनाहरूको स्वागत सत्कारमा ध्यान सम्बन्धी विश्लेषण ४२
५.३.७ चाडपर्वमा मुख्य भूमिका सम्बन्धी विश्लेषण ४३
५.३.८ कुनै सामाजिक भेला, संगठनमा जाने सम्बन्धी विश्लेषण ४४
५.३.९ सामाजिक भेला संगठनमा महिला सहभागिता घर सल्लाह अनुसार वा आफूखुशी भन्ने सम्बन्धी विश्लेषण ४५
५.३.१० घरायसी क्रियाकलापमा प्रमुख निर्णयकर्ता सम्बन्धी विश्लेषण ४६
५.४ कृषि सम्बन्धी विश्लेषण ४७
५.४.१ खेतीपाती सम्बन्धी विश्लेषण ४७
५.४.२ पशुपालन सम्बन्धी विश्लेषण ५१

अध्याय छ : सारांश र निष्कर्ष

६.१ सारांश ५४

६.२ निष्कर्ष ५७

सन्दर्भ सूची ५९

अन्तर्वार्ता तालिका

तालिका सूची

तालिका नं. - १	उत्तरदाताको विश्लेषण	१९
तालिका नं. - २	उत्तरदाताको शैक्षिक विश्लेषण	२०
तालिका नं. - ३	वैवाहिक स्थिति	२१
तालिका नं. - ४	छानिएका घरधुरीको समग्र जनसंख्याको उमेर अनुसार लैङ्गिक विश्लेषण	२२
तालिका नं. - ५	छानिएका घरधुरीहरूको समग्र जनसंख्याको लिङ्ग अनुसार शैक्षिक विश्लेषण (६ वर्षभन्दा माथिका)	२३
तालिका नं. - ६	उत्तरदाताको पेशागत विश्लेषण	२४
तालिका नं. - ७	छनौटमा परेका घरधुरीको समग्र जनसंख्याको लैङ्गिक पेशागत विश्लेषण (६ वर्षभन्दा माथिका)	२५
तालिका नं. - ८	उत्तरदाताको मासिक आय विश्लेषण	२६
तालिका नं. - ९	उत्तरदाताको दाइजो वा पेवा सम्बन्धी विश्लेषण	२७
तालिका नं. - १०	घरायसी आम्दानी राख्ने जिम्मेवारीको आधारमा विश्लेषण	२८
तालिका नं. - ११	घरायसी खर्च सम्बन्धी निर्णायक भूमिकाको तालिका	२९
तालिका नं. - १२	ऋण सापट लेनदेन सम्बन्धी निर्णायक भूमिकाको विश्लेषण	३०
तालिका नं. - १३	दैनिक आवश्यक घरायसी सामानहरू किन्ने सम्बन्धी निर्णायक भूमिकाको विश्लेषण	३१
तालिका नं. - १४	विशेष खालका घरायसी किनमेल सम्बन्धमा प्रमुख निर्णयकर्ता सम्बन्धी विश्लेषण	३२
तालिका नं. - १५	छरछिमेक तथा आफन्तमा हुने विहेवारी जस्ता उत्सवमा हुने सामान्य खर्च गर्ने कुरामा निर्णायक भूमिकाको विश्लेषण	३३
तालिका नं. - १६	कृषिमा लाग्ने खर्च सम्बन्धी निर्णायक भूमिकाको विश्लेषण	३४
तालिका नं. - १७	कृषि उपजको बिक्री वितारणमा निर्णयकर्ता सम्बन्धी विश्लेषण	३५
तालिका नं. - १८	घरायसी कामकाज सम्बन्धी विश्लेषण	३६

तालिका नं. - १९ घरधन्दामा सहयोग गर्ने सहयोगीको विश्लेषण ३८

तालिका नं. - २० परिवारको सदस्यहरूको औषधी उपचार सम्बन्धी निर्णायक भूमिकाको विश्लेषण ३९

तालिका नं. - २१ छोराछोरीको शिक्षाको बारेमा निर्णायक भूमिकाको विश्लेषण ४०

तालिका नं. - २२ छरछिमेकी तथा इष्टमित्रहरूसँगको सम्बन्ध स्थापित गर्ने सम्बन्धी प्रमुख भूमिकाको विश्लेषण ४१

तालिका नं. - २३ पाहुनाहरूको स्वागत सत्कारमा ध्यान दिने सम्बन्धी विश्लेषण ४२

तालिका नं. - २४ चाडपर्वमा मुख्य भूमिका सम्बन्धी विश्लेषण ४३

तालिका नं. - २५ सामाजिक भेला, संगठनमा सहभागिता सम्बन्धी विश्लेषण ४४

तालिका नं. - २६ सामाजिक भेला संगठनमा महिला सहभागिता घर सल्लाह अनुसार वा आफूखुशी भन्ने सम्बन्धी विश्लेषण ४५

तालिका नं. - २७ घरायसी क्रियाकलापमा प्रमुख निर्णयकर्ता सम्बन्धी विश्लेषण ४६

तालिका नं. - २८ खेतीपाती गर्दा गरिने काम कसले गर्ने भन्ने सम्बन्धी विश्लेषण ४८

तालिका नं. - २९ खेतीपाती गर्दा गरिने काममा को निर्णायक भन्ने सम्बन्धी विश्लेषण ४९

तालिका नं. - ३० पशुपालनको आधारमा वर्गीकरण ५१

तालिका नं. - ३१ पशुपंक्षी पाल्ने कि नपाल्ने भन्ने निर्णय सम्बन्धी विश्लेषण ५२

तालिका नं. - ३२ पशुपालन गर्दा गरिने काम कसले गर्ने भन्ने सम्बन्धी विश्लेषण ५२